

Dzierzkowice-Podwody gm. Dzierzkowice

Rys historyczny

**CMENTARZ WOJENNY
Z I WOJNY ŚWIATOWEJ**

Cmentarz przed renowacją (po 2000 r.)

Cmentarz usytuowany jest w środku pól, pomiędzy wsiami Suchodoły i Dzierzkowice-Podwody, gm. Dzierzkowice przy drodze gruntowej i polnej figurze Matki Boskiej z roku 1910 – 3 km na pld.-zach. od zabudowań wsi Dzierzkowice-Podwody. Z dwóch stron ograniczony jest drogami polnymi, od strony pól słabo wyodrębniony. Rosnąca tu stara lipa i kilka młodszych drzew to właściwie jedyny wyraźny wyróżnik obiektu w terenie.

Cmentarz znajduje się na działce ewidencyjnej nr 984/1, ma kształt prostokątnej, usytuowany dłuższym bokiem na linii wschód–zachód. Obecnie po rozgraniczeniu ma powierzchnię 0,0257 ha i wymiary 21 × 12,11 m. Wcześniej podawano 19 × 7 m, 21 × 12,5 m i dane zbliżone. Różnice wynikały z braku wyraźnie zaznaczonych w terenie granic obiektu położonego na skraju działki rolnej. Stąd podawano dane jako zbliżone.

Cmentarz składa się z 5 zbiorowych mogił w 2 rzędach, zaznaczonych niewielkimi prowizorycznymi krzyżkami drewnianymi. W latach 90. XX w. obramowane one były drewnianymi parkanikami. Cmentarz nie posiadał ogrodzenia, nie był oznakowany. Po 2000 r. został uporządkowany, oczyszczony z krzewów i chwastów. Od roku 2010 teren stanowi własność gminy Dzierzkowice. Został przekazany przez prywatnego właściciela – pana Roberta Wójcika. Opiekę sprawuje młodzież ze Szkoły Podstawowej w Suchodołach oraz Urząd Gminy w Dzierzkowicach.

Według zachowanych źródeł, pochowanych jest tu prawdopodobnie do 200 żołnierzy armii austro-węgierskiej oraz rosyjskiej poległych w latach 1914–1915.

Portret gen. Dankla

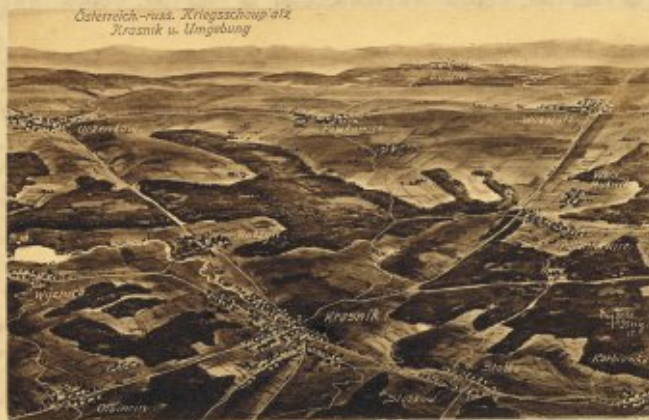
Działania wojenne szybko dotarły na pograniczne tereny dzisiejszego powiatu janowskiego i kraśnickiego. W dniach 23–25 sierpnia 1914 r. starły się na ziemi kraśnickiej oddziały 1. armii austro-węgierskiej gen. Viktora Dankla i 4. armii rosyjskiej. W wyniku bitwy określanej jako „Schlacht bei Krasnik” – bitwa pod Kraśnikiem – Rosjanie wycofali się pod Lublin, ale wkrótce przeszli do ofensywy i wyparli Austriaków za San. 12 września weszli do Kraśnika. W lipcu 1915 r. w wyniku nowej ofensywy 4. armia austro-węgierska pod dowództwem arcyksięcia Józefa Ferdynanda Salwatora, wspierana przez 47. niemiecką Dywizję Rezerwową po krwawych walkach pod Kraśnikiem i Urzędowem, na linii Wiśły, Wyżnicy, Urzędówki i Bystrzyca, pokonała oddziały 4. i 3. armii rosyjskiej, które wkrótce opuściły Lublin i Lubelszczyznę. Nad Wyżnicą i pod Urzędowem duży udział w zwycięstwie armii austriackiej miała I Brygada Legionów Polskich. W odróżnieniu od 1914 r. działania te określano jako II bitwa kraśnicka.

Zwłaszcza I bitwa z 1914 r. miała ogromne znaczenie dla Austro-Węgrów. Pisano o tym w gazetach, wydano wiele kartek pocztowych na ten temat.

Odnaki pamiątkowe 1. i 4. armii austro-węgierskiej, węgierski medal wybity z okazji walk pod Kraśnikiem oraz kurtka huzara austriackiego

Kartka pocztowa – mapa działań pod Kraśnikiem

Cmentarz w miejscowości Dzierzkowice-Podwody powstał 24–25 sierpnia 1914 r. po walkach w dniu 24 sierpnia. Pochowano na nim początkowo głównie żołnierzy 13. pułku piechoty armii austro-węgierskiej, który bezpośrednio atakował pozycje rosyjskie na północ od Suchodołów, w tym w nieistniejącym już lesie, zajęte głównie przez 69. i 79. pułk piechoty. W walkach tych poległo co najmniej 3 oficerów i 47 żołnierzy pułku. Nie ma pewności, czy pochowano tu wszystkich oficerów. W walkach na tym odcinku przed Wyżnicą zginął też pierwszy generał w I wojnie światowej – generał-major Richard Kutschera – dowódca 10. brygady z 5. dywizji piechoty I korpusu postrzelony na drodze w samochodzie.

Zapewne wówczas pochowano też razem innych żołnierzy walczących na tym odcinku, m.in. z 31. pułku piechoty Landwehry (obrony krajowej) i 93. pułku piechoty oraz żołnierzy rosyjskich z wymienionych dwóch pułków. W wykazach austriackich z końca 1915 i 1916 r. (groby nr 32–33 – „am Wege nach Suchodoly”) podano pochowanych 120 żołnierzy i 1 oficera armii austro-węgierskiej oraz 14 żołnierzy rosyjskich z 1914 r. bez bliższych danych a także 1 lub jeszcze 2 (mogły to być mogiły w pobliżu) żołnierzy armii austro-węgierskiej z 3–4 lipca 1915 r. z 18. pułku piechoty. W marcu i kwietniu 1917 r. w ramach przeprowadzanej komasacji mogił i akcji poszukiwania poległych żołnierzy ustalono, że na cmentarzu w Suchodołach (obecnie Dzierzkowice-Podwody) w jednym grobie pochowani są porucznik Waldemar Justian oraz podporucznik Emanuel Kuhn, obaj z 13. pułku piechoty. Brak danych na temat ich ewentualnej ekshumacji, prawdopodobnie spoczywają tu do dzisiaj.

Później cmentarz stopniowo się rozrastał, przenoszono pojedyncze mogiły, zwłaszcza w 1917 r., kiedy przybrał obecny kształt. Już w roku 1917 był ogrodzony drewnianym płotem sztachetowym i od tamtego czasu nie ulegał większym zmianom jeżeli chodzi o kształt i wymiary.

Już od początku powstania Niepodległej Polski zajęto się opieką nad grobami wojennymi, zarówno pracami porządkowymi jak i komasacją pojedynczych grobów oraz mniejszych mogił zbiorowych.

W wykazach z 1925 r. podane są 4 masowe mogiły bez liczby pochowanych. Kilka lat później mówi się już o 4, a następnie o 5 mogiłach masowych. Cmentarz znajdował się na gruncie Józefa Madrasa i miał wymiary 19 × 7 m (powierzchnia 133 m²). Przenoszono tu kolejne, pojedyncze mogiły. Potwierdzeniem tego jest wymieniana w budżecie Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego – Referat Grobownictwa Wojennego kwota 70 zł w roku budżetowym 1931/1932 przeznaczona na komasację okolicznych mogił na to miejsce. Pod koniec lat 20. XX w. cmentarz był już mocno zaniedbany. Według ówczesnych danych miał wymiary 19 × 7,70 m i powierzchnię 146,30 m². W ramach jego uporządkowania, na początku lat 30. zaplanowano wykonanie ogrodzenia z drewna sosnowego składające się z dwóch barier na słupach, wycięcie chwastów na mogiłach ziemnych i podwyższenie ich do wysokości 0,5 m oraz odarniowanie. Całkowity koszt prac renowacyjnych miał wynieść 353,00 zł.

Sterbebild – karta śmierci żołnierza armii austro-węgierskiej

Cmentarz w 1918 r.

Cmentarz w miejscowości Dzierzkowice-Podwody w 2009 r.

Pamiątki z działań wojennych można oglądać w Muzeum Regionalnym w Kraśniku

W ewidencjach sporządzanych po II wojnie światowej cmentarz wymieniany jest wielokrotnie. W wykazie Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dzierzkowicach-Rynku z 27 października 1955 r. podano, że cmentarz nie jest ogrodzony, znajduje się na gruncie Zofii Madras ze wsi Podwody. Jego wielkość określono na 500 m², a ilość pochowanych osób na około 500 (bez podania narodowości). Z kolei w wykazie PGRN z 8 czerwca 1957 r. podano liczbę 168 poległych żołnierzy, w tym 12 polskich, 38 rosyjskich, 69 austriackich i 49 niemieckich. Trudno stwierdzić na czym oparto te dane, oprócz informacji mieszkańców, brak bowiem do wykazu podstawy źródłowej. Brak jakichkolwiek dowodów, że żołnierzy niemieckich chowano na tym cmentarzu, żołnierzy polskich można interpretować jako polskiego pochodzenia według miejscowości urodzenia lub zamieszkania, co mogło zostać ujawnione podczas ekshumacji. Być może dane te dotyczą kilku razem zestawionych mogił z różnych miejsc.

W sierpniu 1957 r. przeprowadzono lustrację cmentarza w ramach akcji prowadzonej przez Polski Czerwony Krzyż na Lubelszczyźnie. Wiązała się ona z przyjazdem delegacji z Austrii, która miała wizytować cmentarze z I wojny. W protokole powierzchnię cmentarza określono na 300 m², a liczbę pochowanych, według informacji mieszkańców, na około 400. Znowu wymienia się 4 mogiły zbiorowe. Cmentarz nie był ogrodzony, mogiły zarośnięte, niektóre zapadłe, nie oznakowane, bez krzyży i napisów. Lustrację przeprowadził instruktor Tadeusz Rachoń z oddziału powiatowego PCK w Kraśniku.

Z analizy dostępnych materiałów źródłowych wynika, że obecnie przyjęta przy rozgraniczeniu powierzchnia cmentarza (0,0257 ha) jest optymalna i nie budzi zastrzeżeń. Kształt i granice cmentarza są bardzo zbliżone do obiektu przedstawionego na najstarszej zachowanej fotografii wykonanej w czasie wojny w 1918 r. przez służby austro-węgierskie i żołnierzy 13. pułku piechoty. Z braku zachowania pełnej dokumentacji odnośnie pochowanych żołnierzy dane co do ich ilości mogły być również podawane tylko w przybliżeniu. Najbardziej wiarygodne są dane służb austro-węgierskich zajmujących się grobownictwem. Z zachowanych zestawień wynika, że liczba pochowanych nie może przekraczać 200 osób. Z zestawienia z 1916 r. i kart katastralnych z końca 1915 r. wynika, że na terenie ówczesnej gminy Dzierzkowice i w zasięgu działania posterunku policji w Dzierzkowicach wykazywano 463 poległych żołnierzy, w tym 135 na cmentarzu wojennym w Dzierzkowicach-Podwodach. Gdyby dodać groby nieodnalezione lub zbiorowe o nieokreślonej liczbie pochowanych to i tak liczba poległych niewiele przekroczy 500 osób. Z tej liczby ponad 120 żołnierzy niemieckich pochowano na cmentarzach w Chruślankach (Wolski Bór), dokąd przenoszono ich także z Sosnowej Woli i Idalina. 34 żołnierzy niemieckich pochowano też na cmentarzu parafialnym w Dzierzkowicach, gdzie do 1924 r. przenoszono także inne pojedyncze i mniejsze masowe mogiły z okolicznych wsi: Dzierzkowic – koło kościoła i z dworu oraz mogiły przydrożne, Ludmiłówki, Aleksandrowa, Wyżnicy, Wyżnianki i innych. Niektóre mniejsze zbiorowe mogiły, jak mogiła za kapliczką w Wyżnicy, pozostały do dzisiaj. W rezultacie kwatery na cmentarzu parafialnym wykazuje około 1930 r. blisko 200 pochowanych. Z powyższych wyliczeń wynika, że nawet po przeniesieniu niektórych najbliższych położonych na polach i w pobliskim lesie grobów, ich ilość na cmentarzu w Podwodach nie mogła przekroczyć 200, może nawet 180 żołnierzy armii austro-węgierskiej i rosyjskiej. Przemawia też za tym nieduża powierzchnia cmentarza, na której nie było możliwości umieszczenia większej ilości pochówków, nawet poekshumacyjnych. Stąd podawane w niektórych wykazach i opracowaniach regionalnych liczby 500 czy zwłaszcza 1034 (T. Dzikowski) należy uznać za nieprawdopodobne. Być może są to też błędy powstałe w trakcie przepisywania tekstów.

Wizytacja cmentarza z delegacją Austriackiego Czarnego Krzyża (10 października 2006 r.)

Dzięki staraniom Austriackiego Czarnego Krzyża, Towarzystwa Współpracy Europejskiej w Lublinie, Gminy Dzierzkowice oraz Wojewody Lubelskiego cmentarz w miejscowości Dzierzkowice-Podwody w 2011 r. został zrewaloryzowany, a uroczystość otwarcia i poświęcenia odbyła się 13 sierpnia tego roku. Wykonano trwałe metalowe ogrodzenie, uporządkowano mogiły, wykonano również pomnik z tekstem w trzech językach: polskim, niemieckim i rosyjskim. Pomoże to utrwalić pamięć o pochowanych tu żołnierzach i burzliwych dziejach ziemi dzierzkowickiej. Nie można też zapomnieć, że wielu tutaj pochowanych żołnierzy walczących po obu stronach to Polacy, choć w obcych mundurach. W pułku 13. armii austro-węgierskiej służyli w zdecydowanej większości Polacy z ziemi krakowskiej. Nawet dowódcy na szczeblu kompanii byli Polakami, a język polski był tu dominujący. Spoczywają tu też żołnierze kilku innych nacji ze względu na wielonarodowościowy charakter monarchii austro-węgierskiej i carskiej Rosji.

oprac. **Zbigniew Wichrowski**

W opracowaniu wykorzystano zasoby archiwalne Muzeum Regionalnego w Kraśniku.

Źródła, literatura:

1. APL KKKPJ, sygn. 153, s. 173–177, 179–181, 185, sygn. 155, s. 11–11v, sygn. 160, s. 36–40; APL UWL WKB, sygn. 3203, s. 11–11v, 3228, s. 45, sygn. 3232, s. 42; akta Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kraśniku; APL PCK, sygn. 358, s. 35.
2. *Vormarsch des k.u.k. Infanterie – Regiments Jung-Starhemberg Nr 13 gegen Lublin im Sommerfeldzug 1914*, Olmutz 1918.
3. Dąbrowski Marcin, *Cmentarze wojenne z lat I wojny światowej w dawnym województwie lubelskim*, Lublin 2004.
4. Dzikowski Tadeusz, *Dzieje Dzierzkowic 1326–1988*, Kraśnik 1988 (mps).
5. *Oesterreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918*, t. I, Wien 1931.

Młodzież z Polski, Niemiec oraz Ukrainy porządkuje teren cmentarza w ramach piątego „work camp” organizowanego przez Towarzystwo Współpracy Europejskiej w Lublinie oraz Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. Landesstelle Hamburg i dofinansowanego przez Polsko-Niemiecką Wymianę Młodzieży oraz Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej

Folder wydany przez

Gminę Dzierzkowice

Terpentyna 1, 23-251 Dzierzkowice

tel. 81 822 10 06, www.dzierzkowice.pl

e-mail: urzadgminy@dzierzkowice.pl

